

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В.Н. КАРАЗІНА

(повне найменування вищого навчального закладу)

ФІЛОСОФСЬКИЙ ФАКУЛЬТЕТ

(назва факультету)

Кафедра теоретичної і практичної філософії імені професора Й.Г. Шада

(повна назва кафедри)

Кваліфікаційна робота

другий (магістерський) рівень вищої освіти

(освітньо-кваліфікаційний рівень)

Тема: «ЩАСТЯ ЯК НАРІЖНА КОНЦЕПЦІЯ У ФІЛОСОФІЇ
СКОВОРОДИ: НОМАДОЛОГІЧНИЙ КОНТЕКСТ»

Виконав: студент VI курсу

група ОФФ-61

Спеціальність: 033 Філософія

(шифр, назва спеціальності)

Освітня програма: Філософія

Радіонов К. А.

Керівник Корабльова Н. С.

Рецензент Чміль Г. П.

Підсумкова оцінка: за національною шкалою:

кількість балів: _____

Підпис керівника _____

Кваліфікаційну роботу захищено на засіданні Екзаменаційної комісії

Протокол № _____ від « _____ » грудня 2024 р.

Голова Екзаменаційної комісії _____

(підпис) (прізвище та ініціали)

м. Харків – 2024 рік

АНОТАЦІЯ

У кваліфікаційній магістерській роботі досліджується концепція щастя у філософії Григорія Сковороди крізь призму номадології як сучасного підходу до розуміння феномену мандрів. Аналізуються ключові ідеї Сковороди щодо щастя як внутрішнього стану, його зв'язок із "сродною працею" та самопізнанням. Розглядається любов до мандрів як спосіб філософської трансформації і життєвий вибір, що впливає на формування філософських ідей Сковороди. У роботі також осмислюється зв'язок між концепціями номадизму Жюльєна Дельоза та Фелікса Гваттарі й філософією Сковороди, а також їх актуальність у сучасному гуманітарному дискурсі.

Метою роботи є дослідження концепції щастя у філософії Григорія Сковороди в контексті номадологічного підходу. Для досягнення цієї мети поставлено такі **завдання**: проаналізувати уявлення Сковороди про щастя, його джерела та методи досягнення; дослідити роль "сродної праці" та самопізнання у філософії Сковороди; охарактеризувати любов до мандрів як трансформаційний феномен; виявити спільні риси між ідеями номадизму та філософією Сковороди; розкрити актуальність концепцій щастя та номадизму у сучасному культурному контексті.

Об'єктом дослідження є концепція щастя у філософії Григорія Сковороди.

Предметом дослідження є осмислення щастя у філософії Сковороди в контексті номадології.

Методологічним підґрунтям роботи є феноменологічний, герменевтичний та порівняльний методи, а також концепти номадизму й сучасні гуманітарні підходи.

Результати дослідження: обґрунтовано значущість концепції щастя у філософії Сковороди, визначено зв'язок між номадологічними ідеями та філософськими практиками Сковороди, окреслено актуальність його ідей у сучасному філософському та культурному контекстах.

Структура роботи: магістерська робота складається зі вступу, трьох

розділів (що містять 9 підрозділів), висновків, списку використаних джерел і додатків.

Ключові слова: щастя, номадологія, сродна праця, самопізнання, мандри, філософія, Григорій Сковорода, номадизм, трансформація.

ABSTRACT

The master's thesis explores the concept of happiness in the philosophy of Hryhorii Skovoroda through the lens of nomadology as a contemporary approach to understanding the phenomenon of wandering. It analyzes Skovoroda's key ideas regarding happiness as an internal state, its connection with "congenial labor," and self-knowledge. The study examines his love for wandering as a means of philosophical transformation and a life choice that influences the formation of Skovoroda's philosophical ideas. The work also reflects on the connection between the concepts of nomadism by Gilles Deleuze and Félix Guattari and Skovoroda's philosophy, as well as their relevance in modern humanitarian discourse.

The purpose of the study is to examine the concept of happiness in Hryhorii Skovoroda's philosophy within the context of a nomadological approach. To achieve this goal, the following tasks were set: to analyze Skovoroda's views on happiness, its sources, and methods of attainment; to investigate the role of "congenial labor" and self-knowledge in Skovoroda's philosophy; to characterize the love for wandering as a transformational phenomenon; to identify commonalities between the ideas of nomadism and Skovoroda's philosophy; and to reveal the relevance of the concepts of happiness and nomadism in the contemporary cultural context.

The object of the study is the concept of happiness in Hryhorii Skovoroda's philosophy.

The subject of the study is the interpretation of happiness in Skovoroda's philosophy in the context of nomadology.

The methodological foundation of the work includes phenomenological, hermeneutic, and comparative methods, as well as nomadism concepts and contemporary humanitarian approaches.

Research results: The study substantiates the significance of the concept of happiness in Skovoroda's philosophy, identifies the connection between nomadological ideas and Skovoroda's philosophical practices, and outlines the relevance of his ideas in the contemporary philosophical and cultural contexts.

Structure of the work: The master's thesis consists of an introduction, three chapters (including nine subsections), conclusions, a list of references, and appendices.

Keywords: *happiness*, nomadology, congenial labor, self-knowledge, wandering, philosophy, Hryhorii Skovoroda, nomadism, transformation.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1. КОНЦЕПЦІЯ ЩАСТЯ У ФІЛОСОФІЇ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ.....	9
1.1 Щастя як внутрішній стан: ідеї Сковороди та їх джерела	10
1.2 Концепція "сродної праці" як основа досягнення щастя	16
1.3 Щастя через самопізнання: гармонія душі та світу	19
1.4. Тип "сковородинівської людини" у контексті духовного самовизначення	21
Висновки до розділу	22
РОЗДІЛ 2. НОМАДОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО ОСМИСЛЕННЯ ФІЛОСОФІЇ СКОВОРОДИ	24
2.1 Номадизм у філософському контексті: погляди Дельоза і Гваттарі	25
2.2 Любов до мандрів як спосіб філософської трансформації в житті Сковороди.....	29
2.3 Взаємозв'язок номадології та концепції щастя у вченні Сковороди.....	31
2.4 Сковорода як номадичний педагог.....	34
Висновки до розділу	35
РОЗДІЛ 3. СКОВОРОДА І СУЧАСНІСТЬ: РЕЦЕПЦІЯ ІДЕЙ ЩАСТЯ ТА НОМАДИЗМУ.....	37
3.1 Сучасні рефлексії ідей Сковороди про щастя: думки науковців і студентів	38
3.2 Номадологічний потенціал в культурі та філософії ХХІ століття	42
3.3 Національно-патріотичне та соціальне виховання молоді на основі ідей Сковороди.....	45
Висновки до розділу	48
ВИСНОВКИ.....	50
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	53

ВСТУП

Темою моєї дипломної магістерської роботи є дослідження концепції щастя у філософії Григорія Сковороди в контексті номадології як сучасного підходу до осмислення феномену мандрів. Щастя, за Сковородою, є наріжною ідеєю, що визначає гармонійне буття людини. Воно не залежить від зовнішніх умов, а ґрунтується на самопізнанні, внутрішній гармонії та реалізації природних здібностей. Філософія Сковороди тісно пов'язана з його практичним життям, що робить її надзвичайно актуальною для осмислення в сучасному гуманітарному дискурсі. Центральною ідеєю є "сродна праця" як спосіб досягнення гармонії через діяльність, що відповідає природі людини, її покликанню і таланту. Ця ідея, в контексті мандрівного життя Сковороди, набуває особливого значення.

Номадологічний підхід, запропонований Жилем Дельозом і Феліксом Гваттарі, дає змогу по-новому осмислити роль мандрів у житті Сковороди. Його філософські подорожі були не лише фізичним пересуванням, а й символом внутрішньої трансформації, звільнення від соціальних і духовних обмежень. Сковорода жив за принципом "свободи від світу" і "свободи у світі", де мандри ставали способом уникнення фіксованих структур і стереотипів, які нав'язує суспільство. Номадизм у цьому контексті — це не лише фізичне переміщення, а й форма філософського буття, де мандрівник постійно змінює свій стан, відкриваючи нові горизонти пізнання. У своїх мандрах Сковорода реалізував ідею, що щастя залежить не від зовнішніх обставин, а від внутрішньої гармонії людини з самим собою.

Обґрунтування теми дослідження. Аналіз концепції щастя у філософії Сковороди є актуальним не лише для розуміння його філософської спадщини, але й для сучасних підходів до осмислення людського буття. У світі, що швидко змінюється, ідея щастя як внутрішнього стану, досягнутого через гармонію з власною природою та світом, набуває особливої значущості. Окремої уваги заслуговує тип "сковородинівської людини", який демонструє духовну незалежність і гармонійне самовизначення, що є важливим у контексті сучасних

суспільних трансформацій.

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є аналіз концепції щастя у філософії Григорія Сковороди в контексті номадологічного підходу. Завдання дослідження включають вивчення уявлення Сковороди про щастя та його зв'язок із "сродною працею", аналіз ролі мандрів у його житті, дослідження типу "сковородинівської людини", а також осмислення номадологічних ідей Дельоза та Гваттарі і розкриття актуальності концепції щастя у сучасному філософському дискурсі.

Об'єктом дослідження є концепція щастя у філософії Григорія Сковороди.

Предметом дослідження є осмислення щастя у філософії Сковороди в контексті номадології, включно з типологією "сковородинівської людини".

Дослідження базується на герменевтичному, феноменологічному та порівняльному методах. Використання цих підходів дозволяє простежити розвиток ідей Сковороди, їх взаємозв'язок із його життям і сучасними підходами до осмислення щастя. Праці Сковороди, а також сучасні філософські інтерпретації номадизму і концепції щастя є основою для аналізу. Робота спрямована на висвітлення актуальності філософії Сковороди для розуміння сучасних гуманітарних і соціальних проблем.

РОЗДІЛ 1. КОНЦЕПЦІЯ ЩАСТЯ У ФІЛОСОФІЇ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ

Концепція щастя займає центральне місце у філософії Григорія Сковороди. Його вчення ґрунтується на розумінні щастя як внутрішнього стану гармонії, що досягається через самопізнання та реалізацію природного покликання людини. Григорій Сковорода вважав, що справжнє щастя не залежить від зовнішніх обставин чи багатства, а є результатом гармонійної взаємодії душі та світу. Він акцентував увагу на тому, що для досягнення щастя людині необхідно пізнати свою істинну природу та слідувати їй. Саме це пізнання він називав "сродністю", що означає відповідність між внутрішнім покликанням та обраною діяльністю.

Центральним для філософії Сковороди є поняття "двох натур": зовнішня людина (тіло) та внутрішня людина (дух) і ці дві натури людини перебувають у постійному суперечливому зв'язку чуттєвого та раціонального в людині, що народжується "без премудрості, але для неї" [1, с. 290]. Де чуттєве сприйняття допомагає людині побачити і пізнати різні явища життя та розуміння природи, а раціональні розкривають їхню приховану сутність. У його творчості вони описуються як мертве та живе, як кінцеве та вічне, як матеріальне та духовне.

Григорій Савич любив говорити, що "Бог твій усередині тебе" це можна розуміти як те, що ми пускаємо Бога всередину себе, і керуємося з Божою допомогою, шукаючи в собі свою природу, закладену ним. Сковорода у цьому питанні дуже Платонічний. У нього є робота про вчення про два світи та три природи. Він чітко за Платоном пояснює, що є щось внутрішнє, те більше за тебе (ідея, задум) і щось зовнішнє, втілення чогось, що тебе не стосується, і не треба за цим гнатися. Ми можемо пізнати все через три світи. Ми можемо вивчати природу і у природі це побачити (макрокосм). Ми можемо вивчати себе і Бога знайти в собі (мікрокосм).

Ідея самопізнання займає центральне місце у філософії Григорія Сковороди. Для нього самопізнання було не лише засобом досягнення щастя, але й основною метою людського життя. Він часто повторював думку, що "пізнай

себе — і знайдеш своє щастя". Ця фраза відображає глибинний сенс його вчення, адже лише через глибоке розуміння власної природи людина може знайти гармонію зі світом. Сковорода наголошував, що пізнання себе потребує зусиль, звільнення від ілюзій та сміливості поглянути у глибини своєї душі.

Іншим важливим аспектом філософії Сковороди є його уявлення про щастя як природний стан людини. Він стверджував, що кожна людина вже має все необхідне для щастя, але часто втрачає це через прагнення до зовнішніх благ. Григорій Савич вчить нас, що щастя — це не те, що потрібно шукати, воно вже є в нас. Потрібно лише навчитися його побачити. Цей підхід робить його ідеї особливо актуальними для сучасної філософії, яка також шукає відповіді на питання про внутрішнє задоволення та гармонію.

Ідея сродності, як ключового елементу щастя, є не лише практичним орієнтиром для індивіда, а й універсальним принципом гармонійного устрою світу. Сковорода підкреслював, що сродність пронизує всі аспекти буття: у природі кожна істота займає своє місце, а в людському суспільстві кожна особистість має знайти своє покликання. Лише через сродність досягається гармонія як в індивідуальному житті, так і в загальному устрої світу. Сковорода також підкреслював, що життя людини повинно бути спрямоване на досягнення духовного вдосконалення. Він розглядав духовність як основу людського буття, яка дозволяє подолати обмеження матеріального світу.

1.1 Щастя як внутрішній стан: ідеї Сковороди та їх джерела

Григорій Сковорода вважав, що єднання внутрішнього світу, маючи на увазі душу, з зовнішньою матеріальною частиною світу, в результаті гармонійної взаємодії, призводить до щастя. Крім того, він був глибоко переконаний, описуючи, що для досягнення щастя людині треба пізнати свою природу та слідувати їй. Він визначив це як "сродність", можливу відповідність наших двох частин, таких як внутрішні покликання, та обраною розумом діяльністю. Це можливо описати як поклик серця до моря, але головою веде нас до калюжі. У своєму творі "Наркіс" він наголошував на значущості самопізнання,

стверджуючи: "Пізнай себе і ти пізнаєш світ." [1, с. 232]. Сковорода був переконаний, що кожній людині необхідно пізнати свою внутрішню природу, свої бажання та здібності, аби віднайти своє місце в світі і повною мірою реалізувати свій потенціал.

Філософ підкреслював, що досягти справжнього щастя неможливо без глибокого усвідомлення себе і своїх життєвих цілей. Він закликав до внутрішнього діалогу, ретельного самоаналізу та роздумів над власними думками і почуттями. Ці ідеї мають велике значення і сьогодні. В умовах сучасного світу, де люди часто відчують себе загубленими в потоці інформації та подіях, ідея самопізнання набуває особливої важливості. Уміння розуміти себе, свої прагнення та можливості допомагає не тільки адаптуватися до труднощів, а й знаходити справжню гармонію та щастя. Філософія Григорія Сковороди спирається на ці дві якості, як на титанів, вважаючи, що тільки через процес звернення до внутрішнього «я» та знаходження своєї природи людина може досягти справжнього щастя. Оскільки вони минулі й обмежені, зовнішні речі — багатство, слава і навіть задоволення фізичних потреб — не можуть принести гармонії. Для нього самопізнання є не лише засобом до щастя, а й головною метою життя людини. Він часто повторював думку про пізнання себе, щоб знайти своє щастя. Це відображало глибинний зміст його вчення, адже тільки глибоко розуміючи власну сутність, людина може жити в гармонії зі світом. Сковорода підкреслював, що для самопізнання потрібні зусилля, звільнення від ілюзій, сміливість проникнути в глибину душі.

У своїй філософії Сковорода звертав увагу на внутрішню природу людини як джерело справжнього щастя. У творі "Наркіс" він наголошував: "Чи хочеш бути задоволений собою і залюбитися в самого себе? Тоді пізнай себе!" [4, с. 1]. Такий підхід підкреслює важливість внутрішнього діалогу та розуміння своєї справжньої природи, що звільняє людину від зовнішніх стримувань і обмежень.

Він розумів, що тобі достатньо того, що ти маєш, проте якщо до тебе йде те, що може зробити твоє життя солодшим, то ти можеш це прийняти. Хоча в нього постійно йдуть супротивні мотиви війни темного і світлого, диявола і бога.

Він часто говорить про те, що життя це війна і ти повинен боротися з постійними спокусами, які тебе на кожному шляху чекають і визначати, що для тебе природа дала, а що тобі спеціально дається як екстремум, до чого ти можеш тягтися, а воно тобі за природою не потрібно. І тому необхідний Наркіз, і тому необхідне самопізнання.

Інший аспект, який філософія Сковороди вкладає в досягнення щастя через свободу. Для нього свобода означає те, що більше немає рабства надмірних потреб і залежностей, які в більшості випадків приносять страждання. Він постулює: "Свобода — це найвище людське благо, безцінне багатство". Праця, пов'язана з його переконанням, є шляхом до цієї свободи, тому що вона звільняє людину від зовнішніх пут і повертає її до гармонії з собою.

Продовжуючи аналіз поняття щастя у філософії Григорія Сковороди, є можливість звернути увагу на його критику тих суспільних ідеалів, які обмежують свободу людей і заважають людям знайти гармонію для душі. Він підкреслював, що внутрішній світ людини є джерелом її гармонії та щастя. Сковорода наголошував на вихованні в собі засобів досягнення щастя. Він вважав, що належне виховання повинно привести людину до самопізнання та розвитку своїх природних здібностей. У листі до Михайла Ковалинського Сковорода зазначав, що виховання не повинно прищеплювати, насаджувати чужих ідеалів, а повинно допомогти людині знайти свій, унікальний не подібний шлях. Його метод навчання ґрунтується на визнанні унікальності кожної людини та важливості розвитку її внутрішнього потенціалу.

Також особливий наголос Сковорода робив на плинному способі життя, який вважав філософським підходом до пошуку гармонії. Мандрівка для нього була не лише фізичною справою, а й символ духовного дослідження, духовного пошуку та свободи від соціальних умовностей і обмежень. Можна сказати, що в кожній його подорожі на початку шляху він йшов однією людиною, а в кінці шляху знаходив у цій подорожі нового себе. Тому мандри для нього не лише метафора, а й практичний інструмент до самопізнання. Важливим аспектом у філософії Сковороди є розуміння ним природи людського буття. Він вважав, що

людина — це істота, яка постійно рухається, шукає гармонії. Його концепція "вічного руху" перегукується з ідеєю кочівництва або номадів яка розглядає існування як постійний процес трансформації та відкриття нового, постійний рух що призводить до кращого «я». Ця схожість Сковороди з сучасними філософськими концепціями дозволяє глибше зрозуміти його ідеї в контексті сучасної думки.

Іншим важливим аспектом філософії Сковороди є його переконання, що щастя є природним станом людини. Він вважав, що кожна людина вже має необхідне для щастя, але часто втрачає це через прагнення до зовнішнього. Григорій Савич каже нам, що щастя – це не те, чого треба шукати, воно вже всередині нас. Треба просто навчитися це бачити. Такий підхід робить його ідеї особливо актуальними для сучасної філософії, яка також шукає відповіді на питання про внутрішнє задоволення та гармонію.

Сковорода заперечує, що матеріальні ідеали є основою щастя. У його філософії матеріальний світ розглядається як тимчасовий і обмежений, тоді як справжня цінність полягає в духовному житті. Роздуми про щастя Сковорода черпає з біблійних текстів, античної філософії та власного життєвого досвіду. Він черпав натхнення з Біблії, особливо Нового Завіту, це була його головна книга упродовж всього життя. Для нього природа та божественне тотожні поняття, це означає, що ти вже все маєш. Природа/Бог кожного наділила необхідним що дає можливість цілком вкисити життя.

Наприклад, у його байці «Бджола та Шершень» звучить так, ніби існує концепція спорідненості, яка перегукується з Євангельськими принципами любові та служіння. Водночас Сковорода надихався античними мислителями, особливо Епікуром який підкреслював внутрішню гармонію як основу щасливого життя. Необхідність занурення в себе, схожість, це коріння йде від античної, стоїчної етики, епікурейства. Особливу роль у формуванні філософії Сковороди відіграли його особисті переживання. Постійні подорожі та усамітнення дозволили йому уникнути впливу суспільних догм і зосередитися на пошуку свого єства.

Сковорода підкреслював, що щастя тісно пов'язане з розумінням природи людини і пов'язаної з нею діяльності. Людину, яка живе в гармонії з природою, він порівнював із садом, який дає добрі плоди. Поняття сродності — це відповідність природних здібностей людини її діяльності. Цю гармонію він порівнював із працею бджіл, які збирають мед для задоволення своєї природи, а не для похвали чи винагороди. Тому сродна праця – запорука внутрішнього задоволення та гармонії.

У своїх листах до Михайла Ковалинського Сковорода неодноразово підкреслював, що людина, яка прагне щастя, повинна звільнитися від нав'язаних цінностей. Він писав: "Щасливий, хто вільний від цих афектів. Бо в такої людини панує мир і спокій душевний, що його дарує господь своїм найдорожчим учням"[11, с.81]. Таким чином, свобода у філософії Сковороди є не тільки умовою, але й результатом гармонійного життя.

Щастя у філософії Сковороди також тісно пов'язане з категорією миру, який він вважав однією з ключових складових гармонійного життя. На думку мислителя, мир є результатом свободи від пристрастей і марнотратних бажань. У своїй книзі "Наркіс" він писав: "Блажен муж, котрий знайде в домі своєму джерело втіхи і не жене вітри із Ісавом, займаючись ловитвою по порожніх околицях" [4, с. 1]. Такий підхід узгоджується з ідеями стоїцизму, що спокій є умовою мудрості та гармонії. Сковорода підкреслював, що для досягнення миру потрібно навчитися приймати світ таким, який він є, і не докладати зайвих очікувань чи зусиль, щоб змінити його. Він використовує метафору річки, яка тече, незважаючи на перешкоди: "Як вода, що рухається навколо каменю, але не втрачає течії" [3, с. 131]. Цей образ гармонійно вписується в його вчення про таку ж працю, яка також вимагає прийняття власної природи.

Ознайомившись більше з філософією Сковороди також можна відділити одну з особливостей концепції як універсальність. Він вірив, що його ідеї можуть бути застосовані до будь-кого, незалежно від віку, статі чи соціального статусу. Для нього щастя не є привілеєм обраних, а доступне кожному, хто бажає звернутися до своєї внутрішньої сутності. У цьому відношенні він був

мислителем-гуманістом, який намагався зробити свою філософію максимально чіткою та зрозумілою.

Особливої уваги заслуговує спосіб мислення Сковороди, в основі якого лежить духовний шлях до прагнення до щастя. Його вчення можна розглядати як антитезу матеріалізму, оскільки він заперечує важливість багатства, слави чи соціального статусу для досягнення гармонії. Сковорода наголошував, що лише тоді коли людина знайде себе і своє місце в світі, вона стане справді щасливою. Хоча цей підхід простий, але має глибоке філософське коріння, Сковорода його знаходить у християнській духовній традиції та античній філософії.

У своїх міркуваннях він часто звертався до образів світла і темряви, причому світло символізує гармонію і щастя, а темрява — хаос і біль. Слід також зазначити, що Сковорода використовував алегоричні вислови, що дозволяло йому передати складні філософські ідеї через прості та зрозумілі образи. У своїх байках, наприклад, він зображував людське життя через природні метафори, такі як дерева, річки чи птахи, що символізують аспекти гармонійного існування. Такий підхід робить його роботу доступною, але глибокою, оскільки кожна притча має кілька рівнів тлумачення.

Як можна помітити, концепція щастя у Сковороди не втілюється через одну конкретну дію чи дотримання конкретної ідеї. Воно є картиною деякого пазла, що складається з таких частин як: самопізнання(через яке ми відшукуємо свою сутність), свобода (відмова від надмірних потреб і залежностей) і внутрішня гармонія(внутрішню гармонію як основа щасливого життя). Однак, у цій картині не вистачає ще однієї і як мені здається ключової частини, про яку йтиметься у наступному підрозділі.

Підсумовуючи, щастя у філософії Сковороди є багатовимірним поняттям, яке об'єднує духовність, свободу, мир і радість. Воно не обмежується зовнішніми факторами, а базується на внутрішньому стані людини та її здатності пізнати себе і свій шлях. Ця концепція щастя залишається важливою частиною його філософської спадщини і продовжує надихати сучасних дослідників.

1.2 Концепція "сродної праці" як основа досягнення щастя

Поняття "сродної праці" лежить в основі філософії Григорія Сковороди, та визначає його підхід до розуміння щастя, гармонії та сенсу життя. Григорій Савич запитує нас: "до чого ти народився? У чому твоє призначення?" Він стверджував, що кожна людина має своє природне призначення, яке відповідає її внутрішнім схильностям і здібностям. Вибір "сродної" діяльності - це не просто особисте рішення, а життєва необхідність, яка дозволяє уникнути внутрішнього конфлікту і досягти гармонії з собою і світом. На думку філософа, "праця через спорідненість є основою для забезпечення справжнього задоволення та внутрішнього спокою" [16, с. 117].

Слова, які вживає Сковорода, "повинність" та "звання". Це не ті загальноприйняті бюрократичні слова, до яких ми звикли. Повинність це те, що ти винен. Звання - якесь покликання. Сродність це якась рівність людей. Не прагни підвестись над іншими, прагни до того, що тобі сродно. Це девіз сучасному молодому поколінню, яке шукає своє покликання, щоб кожен день на роботі був як свято. Ти маєш відшукати її. Кожна людина має свою природу. "Жити по натурі" так любив казати наш філософ.

У уривку "РОЗМОВА П'ЯТИ ПОДОРОЖНІХ ПРО ІСТИННЕ ЩАСТЯ В ЖИТТІ" можна помітити, як Логвін усвідомлює, що йому не вистачає якогось великого сенсу - призначення. "Я й сам часто дивуюся, що ми надто цікаві до чужих країв, дбайливі щодо них і проникливі: виміряли море, землю, повітря, небеса, потурбували задля металів земний живіт, розмежували планети, дошукалися на місяці гір, рік та міст, знайшли незчисленне множество некомплектних світів, будуємо незрозумілі машини, засипаємо прізви, зупиняємо і скеровуємо водну течію, ставимо щодня нові досліди і творимо дикі винаходи. Боже мій! Чого ми не вміємо, чого ми не можемо! Але горе в тім, що при тому всьому відчувається, начебто бракує чогось великого." [10, с. 12]. Власне цієї залученості сучасній людині при всьому обсязі інформації, винаходів, уміння маніпулювати з природою, уміння будувати собі комфорт і не

вистачає. Бракує цього трохи більшого сенсу, цього чогось великого. І тут Сковорода закликає нас знайти те, щоб ми зараз назвали сенсом життя, чи своє призначення.

У своїй творчості Сковорода часто наводив приклади з природи, пояснюючи характер своєї творчості. Людину, яка працює за своїми здібностями, він порівнює з деревом, що приносить плоди. Кожна жива істота в природі має певну роль, і лише виконуючи цю роль, ми можемо жити повноцінним життям. Сковорода вважає, що це начало не обмежується природою, а має глибоке суспільне значення. Людина знаходить свій вид роботи, який корисний не тільки собі, але й іншим, що сприяє загальній гармонії суспільства.

Сродна праця гармонійно поєднує особисті інтереси з суспільними потребами. Таким чином досягається баланс між внутрішнім і зовнішнім світами, що дуже важливо для щасливого і змістовного життя. Як зазначає у своїй статті Катерина Откович, "сродність — це не тільки про вибір професії, а про пошук справжнього себе, де праця стає продовженням особистості" [16, с.114]. Мені дуже подобається ця ідея і, на мій погляд, вона всебічно передає значення спорідненої творчості Сковороди.

Концепція сродної праці у філософії Григорія Сковороди має особливе значення як універсальний принцип гармонійного життя. Сковорода підкреслював, що сродна праця не тільки відповідає природі людини, а й стає головним засобом досягнення щастя. Щастя — це бути частиною чогось більшого. Так говорив Сковорода, ця метафора нагадує Платонівський *metaxis* - причетність до чогось. Нещастя це коли ти більше не є цією частиною чогось. Цей принцип стосується не тільки особистого, але й суспільного добробуту. Філософ стверджував у своїх працях, що робота, яка відповідає покликанню, приносить гармонію між внутрішніми потребами та зовнішнім середовищем. Таким чином, цей тип роботи поєднує особисте самовираження з громадським інтересом, створюючи баланс між особистим і громадським.

Така ж концепція творчості, запропонована Григорієм Сковородою, охоплює не лише особистісний рівень, а й має глибокий духовний вимір. Для

нього участь у стосунках була не лише способом досягнення гармонії, але й способом відчутти зв'язок із вищим порядком, який визначає людське існування. Сковорода неодноразово наголошував у своїх творах, що справжнє щастя неможливе без усвідомлення свого місця у світі й відповідного усвідомлення своїх цілей. Це допомагає уникнути марнославства та спокус, які відвертають його від справжніх цінностей. Сковорода вважає, що заняття своєю працею є не лише умовою особистого щастя, а й вагомим внеском у загальну злагоду суспільства, коли кожен виконує свою частину, це створює баланс у суспільстві.

У філософії Сковороди сродність є не лише способом досягнення гармонії, а й засобом звільнення від марнотратних бажань і нав'язаних суспільних цінностей. Філософ наголошував, що ті, хто шукає щастя в зовнішніх речах, таких як багатство чи слава, приречені постійно розчаровуватися. Відома його цитата: "Залиш Коперникові сфери та заглянь у серце печери". Це означає, що ти маєш у собі знайти правильно своє покликання, почути до чого природа тебе створила та задовольнитись цим. За допомогою цього людина може віднайти свій істинний шлях у житті, що допомагає їй звільнитися від марноти та зосередитися на справжніх цінностях.

Такий спосіб роботи відрізняється від розуміння утилітаризму, який часто зводить його до інструменту досягнення матеріальної вигоди. Це особливо важливо у сучасному світі, де люди часто страждають від внутрішнього виснаження через діяльність, яка не відповідає їх природі.

Завершуючи аналіз поняття "сродної праці" у філософії Григорія Сковороди, варто наголосити на його універсальності та актуальності. Це виходить за рамки простого визначення професійної діяльності, щоб охопити глибокі духовні та соціальні виміри. Ця ж творчість була для Сковороди способом гармонізації своєї природи зі світом, способом усвідомлення своїх справжніх цінностей і свого місця в житті. Він наголосив, що, працюючи від душі, людина може не лише здобути внутрішній спокій, а й зробити вагомий внесок у суспільну злагоду. Сродність визначає не тільки професійну реалізацію людини, а й її здатність досягати моральної досконалості та сприяти загальному

добробуту. Ця концепція є як моральною, так і практичною, оскільки спрямовує людину на діяльність, яка гармоніє з її внутрішньою природою та приносить користь іншим і дає відповідь на ключове питання людського існування: як знайти щастя. Це суть його філософії, яка залишається надзвичайно актуальною навіть у сучасному світі.

1.3 Щастя через самопізнання: гармонія душі та світу

Самопізнання є фундаментальним принципом філософії Григорія Сковороди та шляхом до досягнення щастя. Він вважав, що лише через глибоке розуміння своєї природи людина може знайти гармонію як з собою та з світом. Григорій Савич завжди повторював, що насамперед потрібно пізнати самого себе і всередині ти знайдеш джерело свого щастя. Це самопізнання не є просто інтелектуальною вправою, а радше духовним процесом, який вимагає від людини щирості, смирення та відкритості до істини.

Самопізнання також тісно пов'язане з ідеєю відношення. Сковорода вважає, що тільки той, хто знає себе, може знайти свою справу і здійснити своє покликання. У байці «Зозуля та Дрізц» він ілюструє цю ідею через образ птаха, який замість наслідування чужого голосу використовує власний [3, с.22]. Цей образ підкреслює важливість тотожності та відповідності між внутрішньою сутністю та зовнішньою діяльністю.

Сковорода вважає, що самопізнання є не лише способом досягнення особистого щастя, а й засобом досягнення гармонії з навколишнім світом. Він вважав, що людина, яка розуміє свою внутрішню природу, може знайти своє місце у Всесвіті. У нарисі «Перстень» Сковорода уподібнював гармонію між душею і світом до гармонійної мелодії, в якій кожна нота має свій ритм, але разом вони творять ціле [1, с.187]. Цей образ підкреслює важливість самопізнання не тільки для індивідуального, але й для загального блага. Філософ наголошував, що гармонія душі та світу досягається через усвідомлення своєї ролі в загальній картині буття. Людина, яка усвідомила своє місце, перестає

відчувати себе ізольованою чи загубленою. Вона стає частиною гармонійного порядку, який Сковорода називав "вічною гармонією". У листах до Михайла Ковалинського він писав: "Людина, яка знайшла себе, знаходить і світ, бо вони нерозривно пов'язані між собою" [11, с. 76]. Цей зв'язок між внутрішнім і зовнішнім є фундаментом його філософії.

Цікаво, що процес самопізнання, за Сковородою, включає не лише інтелектуальне осмислення, але й духовну роботу. Він порівнював це з подорожжю, де кожен крок наближає людину до її справжньої сутності. У своїх трактатах він використовував образ дороги як метафору самопізнання, наголошуючи, що цей шлях потребує зусиль, терпіння та постійної рефлексії. У трактаті "Наркіс" він писав: "Самопізнання — це подорож до самого себе, де кожен крок відкриває нові горизонти" [1, с. 192]. Сковорода також підкреслював, що самопізнання є засобом подолання внутрішнього розколу, який часто є причиною людського нещастя. Людина, яка не знає себе, часто намагається відповідати зовнішнім очікуванням, що призводить до внутрішнього конфлікту. Можна вважати, що самопізнання тісно пов'язане з моральним прогресом. У своїх творах він підкреслював, що щастя може досягти лише той, хто живе за законами своєї внутрішньої природи і поводить себе доброчесно. У байці «Бджола та Шершень» він підкреслює, що бджола щаслива саме тому, що діє за своєю природою, тобто приносить користь, виконуючи відповідну роботу [9, с. 191]. У його думках можна прослідкувати взаємозв'язок між самопізнанням, чеснотою та щастям. Одним з важливих аспектів самопізнання є здатність до розумного самообмеження. Не гнатися за тим, що тобі по-справжньому не потрібно, а те, що потрібно саме тебе знайде, і така річ, найбільш потрібна це щастя. Тож можна сказати, що той хто себе пізнав, не женеться за зайвим, він знаходить достаток у собі. Це нагадує зв'язок із християнською традицією аскетизму, до якої Сковорода належав. Треба ще згадати важливість гармонії між розумом, серцем і волею. Він вважав, що лише той, хто здатен привести ці три аспекти своєї душі до гармонії, може досягти справжнього щастя. Можна провести алегорію, і уявити людину, яка досягла гармонії з музичним інструментом, який звучить

правильно лише тоді, коли його струни налаштовані правильно. Тобто коли дотримано гармонії між розумом, серцем і волею.

Особливість концепції самопізнання у нього полягає також у її універсальності. Він вважав, що кожен може протоптати собі шлях до щастя через самопізнання, незалежно від життєвих обставин і соціального статусу. Це робить його ідеї доступними для всіх, і позачасовими.

Підсумовуючи, самопізнання у філософії Григорія Сковороди є основним принципом, який визначає його вчення про щастя. Це не просто особисте прагнення, а цілісний процес, який включає моральний, духовний і практичний прогрес. Самопізнання дозволяє людині знайти своє місце у світі, гармонізувати свій внутрішній стан і жити відповідно до своєї природи. Ця ідея залишається ключовою для розуміння його філософської спадщини.

1.4. Тип "сковородинівської людини" у контексті духовного самовизначення

Поняття "сковородинівської людини" — важливий аспект у розгляді філософії Григорія Сковороди, який поєднує в собі ідеї самопізнання, однорідної праці та духовної свободи. Таких людей можна описати як духовних мандрівників, які постійно шукають правду та гармонію з власною природою. Сковорода вважав, що справжнього щастя може досягти лише той, хто вміє знайти своє покликання і діяти відповідно до нього. Цей тип людини характеризується кількома ключовими рисами:

- 1) Свобода від зовнішніх обмежень. Сковородинівська людина не залежить від соціального статусу, матеріальних благ чи очікувань суспільства. Вона прагне жити відповідно до своєї внутрішньої природи. Сковорода часто підкреслював, що свобода є не лише умовою, але й результатом такого способу життя.
- 2) Самопізнання як основа існування. Для Сковородинівської людини самопізнання є ключовим завданням, яке дозволяє зрозуміти своє

покликання і знайти сродну працю. Це не лише інтелектуальний процес, але й духовна подорож, яка вимагає чесності перед собою.

- 3) Відмова від догматичного типу. Сковородинівська людина не прагне до багатства, чинів та успіху. Для неї важливішою є внутрішня гармонія, яка досягається через відмову від не потрібних бажань. Його головна фраза життя: "Світ ловив мене та не спіймав". Цю цитату можна прямо розуміти як те, що світ в обличчі різних спокус, посад, розкоші, так і не зловив його у свої догматичні обійми. [1, с. 331].
- 4) Мандри як спосіб буття. Сковородинівська людина є духовним номадом, для якого рух і зміна є умовами розвитку. Мандри дозволяють уникнути статичності та створюють умови для постійного пошуку істини.

Такі люди втілюють ідеали, які Сковорода розвинув у своїй філософії: внутрішню і зовнішню гармонію, свободу, спорідненість і духовну глибину. Людина Сковородинівського типу є взірцем для наслідування, бо показує, як досягти щастя шляхом самопізнання та реалізації свого покликання. У сучасному світі, де люди часто стикаються з духовними кризами, ідеї Сковороди про життя за своєю природою набувають особливого значення.

Висновки до розділу

У першому розділі аналізується концепція щастя у філософії Григорія Сковороди. Ця тема є ключовою для його творчості, оскільки відображає прагнення знайти гармонію між людиною, її внутрішнім світом і оточенням.

Щастя - це внутрішній стан. Сковорода вважає, що справжнє щастя не залежить від багатства чи зовнішніх досягнень, а воно оживає через пізнання самого себе, за допомогою якого ти знаходиш свою сродність до якого створила тебе природа.

Джерела філософії Сковороди. Його розуміння щастя сформувалося на

основі християнських цінностей, ідей античних мислителів та української духовної традиції. Поєднавши ці елементи, Сковорода створив власну філософську систему, яка базується на загальнолюдських цінностях і є актуальною й сьогодні.

Сродна праця як основа щастя. У філософії Григорія Сковороди поняття сродної праці є ключовим елементом досягнення щастя. Він вважав, що кожна людина має знайти своє справжнє покликання — таке, яке б відповідало її сутності. Коли людина займається "своєю" справою, ця діяльність є не лише способом заробітку, але й джерелом щастя, задоволення та внутрішньої гармонії.

Тип сковородинівської людини. Це образ людини, яка прагне усвідомлювати себе, вміти робити моральний вибір і жити відповідно до своєї природи. Такі люди можуть не тільки знайти власну гармонію, але і досягти гармонії з навколишнім світом. Цей ідеал базується на свободі, моральних принципах і внутрішній рівновазі.

Поняття щастя багатогранне. Сковорода поєднував у своєму вченні ідеї духовної злагоди, одностовства та моральної свободи. Його система цінностей унікальна і залишається актуальною навіть у сучасному світі, допомагаючи зрозуміти, що справжнє щастя – це жити в гармонії з іншими.

РОЗДІЛ 2. НОМАДОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО ОСМИСЛЕННЯ ФІЛОСОФІЇ СКОВОРОДИ

Номадологія як філософське поняття виникло у 20 столітті завдяки творчості Жилья Дельоза та Фелікса Гваттарі. У своїй праці “Тисяча плато” вони описують номадизм як спосіб існування, який відкидає осіле життя, фіксовані структури та ієрархії. Ця концепція наголошує на русі, відкритості та здатності адаптуватися до постійних змін. Це дозволяє номадам бути незалежними від зовнішніх обмежень і створювати власну форму існування [7, с.1]. 38].

Запропонований Жилем Дельозом і Феліксом Гваттарі кочовий підхід є сучасною філософською концепцією, яка дозволяє по-новому зрозуміти феномен подорожі як життєвого та філософського вибору. У контексті філософії Григорія Сковороди такий підхід відкриває нові горизонти для розуміння його любові до мандрів та її значення для його вчення про щастя, свободу та сродну працю.

Для Сковороди мандрівка — це не лише географічний рух, а й спосіб існування, який дозволяє йому позбутися обмежень суспільного життя й зосередитися на духовному дослідженні. Він підкреслював, що справжньої свободи можна досягти лише звільнившись від непотрібних прихильностей і звичок, які обмежують людей. У цьому відношенні його життєвий шлях перегукується з кочовою думкою, яка підкреслює рух як основу існування. Сковорода у творі “Вдячний Еродій” стверджував: «Подорожі очищають душу і звільняють її від земного світу» [3, с. 113].

Номадизм Дельоза та Гваттарі демонструє, що подорож — це не лише фізичний рух, а й процес духовної трансформації. Згідно з їхнім вченням, така концепція - це спосіб уникнути фіксованих структур і стандартів, які обмежують людину. У цьому контексті мандрівки Сковороди перегукуються з номадологією. Як номад, він створює свій власний шлях, який характеризується свободою і внутрішньою гармонією. Прогулянки Сковороди також тісно пов’язана з його уявленням про щастя. Він вважає, що подорожі дають людям

можливість втекти від суєти та знайти справжнє щастя. Сковорода в листі до учнів наголошував: «Дорога — це не тільки дорога під ногами, але й дорога, що веде до вас самих» [2, с. 35]. Ця ідея перегукується з кочовим розумінням руху як пошуку нових горизонтів і звільнення від усталених форм.

Номадизм, як спосіб буття і мислення, заперечує фіксовані структури та межі, дозволяючи людині залишатися вільною у своєму русі та самовизначенні. Це робить його актуальним для аналізу життя і творчості Сковороди, який не тільки фізично подорожував, але й уникав усталених соціальних ролей, і був антидогматичним мислителем.

Життєвий шлях Сковороди має кілька вимірів: практичний, духовний і педагогічний. Вони дозволяють йому отримати глибше розуміння себе та світу, незалежно від зовнішніх обставин, а також донести свої думки безпосередньо до тих, з ким він зустрічається. З цієї точки зору подорожі Сковороді набувають символічного значення, та способом жити в гармонії зі світом. У своїх творах він часто розглядав образ дороги як символ пошуку правди та гармонії. Мандрівне життя також дозволяє зрозуміти філософію Сковороди в ширшому контексті. Його відмова від осілого способу життя та прагнення до постійного духовного руху перегукується з основними принципами номадів, такими як рух, відкритість та постійна трансформація. Ця подібність дозволяє нам застосувати кочовий підхід до аналізу не лише його стилю життя, але й ключових ідей, зокрема понять щастя, сродної праці та свободи. Отже, номадизм стає потужним інструментом для аналізу філософської спадщини Сковороди, а також його внеску у сучасний гуманітарний дискурс. У цьому розділі ми розглянемо основні аспекти номадизму як філософської концепції, його зв'язок із життям і вченням Сковороди, а також спробуємо осмислити, як ідеї номадології можна застосувати до його педагогічного підходу.

2.1 Номадизм у філософському контексті: погляди Дельоза і Гваттарі

Запропонований Жилем Дельозом і Феліксом Гваттарі, номадизм є одним

із ключових понять сучасної філософії, що досліджує існування як процес постійного руху, зміни та трансформації. У своїй роботі “Тисяча плато” вони розглядають номадологію як альтернативу сидячому способу життя, пов’язаному з фіксованими соціальними структурами та стабільною ідентичністю. Номад відмовляється від жорстких загальноприйнятих соціальних рамок, а натомість відкривається до нового досвіду, здатності постійно створювати нові форми існування [7, с. 34].

За Дельозом і Гваттарі, номадизм – це не просто фізичне пересування, а спосіб мислення, який протистоїть структурованим ієрархіям і пропонує горизонтальні, відкриті системи взаємодії. Номади не прагнуть досягти конкретної мети, вони існують у постійному русі, де сам процес важливіший за результат. У цьому контексті номадологія – це філософія свободи, яка дозволяє уникнути обмежень, що накладаються традиційними соціальними та культурними структурами [7, с. 12]. Ці ідеї знайшли відображення в життєвій філософії Григорія Сковороди, який також намагався уникати усталених форм існування. Його мандрівки є не лише фізичним пересуванням, а й символом внутрішньої трансформації. Сковорода уникав загальних соціальних ролей, таких як священик чи чиновник, він обирав бути собою, та не зраджував собі. Його сучасники не розуміли його за це, вони жили з людиною, яка випередила свій час. Його вічний вислів “Світ ловив мене, але не спіймав” філігранно втілює дух номада [6, с. 54].

Продовжуючи аналіз номадизму у філософському контексті Дельоза та Гваттарі, варто зазначити, що їхні концепції багато в чому пов’язані з ідеєю “згладжування” та “зонування” простору. Гладкі простори асоціюються з відкритістю, свободою та відсутністю фіксованих кордонів, тоді як зоновані відображають структуру, контроль і обмеження. За Дельозом і Гваттарі, кочівники – це ті, хто обирає гладкий простір для свого існування, оскільки це дозволяє їм зберігати незалежність і свободу пересування [7, с. 45]. Ця думка безпосередньо пов’язана з життям і філософією Григорія Сковороди. Його вибір мандрівного способу життя — це не лише відмова від усталених соціальних

норм, а й свідоме бажання створити власний “гладкий простір”. Він уникав традиційних соціальних ієрархій і стабільних ролей, щоб мати можливість зосередитися на своїх духовних пошуках. Мандрівка дозволяла йому позбутися обмежень світу і знайти справжнього себе.

Філософія номадів також має справу з ідеєю множинних ідентичностей, які постійно змінюються. Дельоз і Гваттарі стверджують, що у кочівників немає фіксованого «Я» і вони постійно трансформуються та пристосовуються до нових умов. Це перегукується з ідеєю Сковороди про “вічний рух душі”, в якому зміна є невід’ємною частиною гармонії. Він підкреслював, що душа повинна постійно оновлюватися і шукати нових горизонтів розвитку [11, с. 93].

Крім того, концепція номадизму наголошує на руйнуванні усталених ієрархій і створенні альтернативних інституцій. Дельоз і Гваттарі бачать у номадах не лише тих, хто рухається фізично, а й тих, хто мислить поза рамками традиційних структур. У цьому сенсі Сковорода також був “ідейним номадом”, який виступив проти усталених канонів і створив унікальну філософію, засновану на свободі, серці та духовності.

Іншим ключовим аспектом номадизму у філософії Дельоза і Гваттарі є відмова від концепції “центру” як точки організації світу. Кочівники існують у розсіяному просторі без єдиного центру влади чи значення. Це дозволяє їм бути незалежними та адаптуватися до постійних змін. Такий підхід є надзвичайно важливим у контексті аналізу філософії Сковороди, оскільки його життя і творчість також не мали сталого “центру”. Його мандрівки, як і його думки, постійно пливли, залишаючи по собі слід вільного і неспокійного духу, який протистояв жорсткості та догматизму [7, с. 52].

Дельоз і Гваттарі зосереджуються на концепції “детериторіалізації”, яка передбачає звільнення від географічних, соціальних та ідеологічних кордонів. Таким чином, номадологія стає методом мислення, який дозволяє створювати нові зв’язки, структури та значення. Протягом усього життя Сковороди цей процес виявлявся в його постійному прагненні до свободи. Його відмова від посади вчителя, а згодом священика була вираженням цієї “детериторіалізації”,

у якій він звільнився від тиску зовнішнього середовища, щоб жити відповідно до власної природи [2, с. 40].

Кочівники Дельоза і Гваттарі постійно створюють нові форми і не зупиняються на досягнутому. Воно також перегукується з творчим підходом Сковороди, який не обмежується одним жанром чи формою вираження. У його творах поєднуються елементи алегорії, поезії та філософських трактатів, що робить його спадщину унікальною та надзвичайно багатогранною [7, с. 18].

Тому мандрівний підхід дозволяє глибше зрозуміти філософію Сковороди та його життєвий шлях. Він був філософом-мандрівником, постійно рухався вперед у пошуках нових форм самореалізації та способів донесення своїх ідей. Його подорожі були не лише фізичними, а й символічними, оскільки вони виражали його бажання духовної свободи та незалежності. Застосування номадизму для аналізу філософії Сковороди дозволяє нам зрозуміти його стосунки з суспільством. Дельоз і Гваттарі вважають, що номади існують поза традиційними соціальними структурами і водночас підривають їх. У своєму житті та філософії Сковорода свідомо дистанціювався від суспільних норм і очікувань. Його відмова від постійного місця проживання та усталеного способу життя є вираженням цього кочового принципу. Він відкидав нав'язану суспільством систему цінностей і натомість пропонував повернутися до внутрішньої гармонії як основи життя [11, с. 97].

В номадології розглядають кочівництво як спосіб уникнути впливу централізованих систем. У цьому контексті життя Сковороди було спротивом тиску соціальних і релігійних інституцій. Його філософія спрямована на звільнення особистості від зовнішніх обмежень і створення простору для самопізнання та реалізації. Сковорода уникає будь-якої прив'язаності до конкретних місць чи персонажів, що дозволяє йому залишатися незалежним. У листі до одного зі своїх учнів він писав: “Моя свобода — моє найбільше багатство, і я не проміняв би її ні на що в цьому світі” [11, с. 100].

Ці ідеї підкреслюють глибоку подібність між номадологією Дельоза й Гваттарі та філософією життя Сковороди. У їхньому розумінні кочівництво - це

не тільки фізичне пересування, а й спосіб мислення, який заперечує статичне та догматичне мислення. У цьому плані Сковорода був філософом-новатором, який створив власну “гладку територію”, де кожен міг знайти гармонію через свободу, спільну працю та духовний пошук.

2.2 Любов до мандрів як спосіб філософської трансформації в житті Сковороди

Мандрівки були не лише важливою частиною життя Григорія Сковороди, а й ключовим елементом його філософської системи. Вони символізують свободу, прагнення до істини та прагнення до гармонії між собою та світом. Для Сковороди подорож — це не втеча від реальності, навпаки, це спосіб глибше зрозуміти дійсність та самого себе, втекти від нав’язаних соціальних обмежень і наблизитися до суті буття. У листі до Михайла Ковалинського він писав: “Подорож звільняє мою душу від зайвих турбот і знаходить гармонію” [11, с. 82].

Довічна любов Сковороди до прогулянок перегукувалася з його філософією свободи та подібною творчістю. Для нього подорожі були способом уникнути фіксованих соціальних ролей і знайти своє місце у світі. Відмова від усталених соціальних ієрархій дозволила йому жити в гармонії з власною природою, що є ключовим аспектом його вчення про щастя. У контексті Сковороди можна сказати, що дорога це школа життя, де кожен крок наближає нас до самопізнання. У мандрах філософ також бачив можливості для духовної трансформації. У своїх нарисах він часто використовував метафору дороги як символ пошуку істини.

Мандрівка — це спосіб для Сковороди уникнути залежності від зовнішніх обставин і зберегти свою ідентичність. Ця незалежність дозволяла йому не тільки створювати власні філософські ідеї, але й жити відповідно до них, та навчати своїх учнів на власному прикладі. У цьому сенсі його життєвий шлях став практичним втіленням його філософії.

Сковорода вважає, що подорож — це активна філософська діяльність, у

якій пошук істини невіддільний від самопізнання. Він вірить, що подорожуючи, людина може відкинути обмеження щоденного життя та відкрити нові горизонти роздумів. Його прогулянки — це не просто спосіб життя, а форма духовного дослідження, що дозволяє глибше заглибитися у власну природу. Адже найскладніше це побачити щастя, яке знаходиться всередині тебе, а під час таких прогулянок-медитацій ти можеш більше занурюватися в самопізнання. Особливу роль у його подорожах відігравали зустрічі з людьми. Для Сковороди ці зустрічі — джерело нових знань і натхнення. У кожному він бачив потенціал для духовного зростання і намагався донести свої ідеї до тих, хто був до цього відкритий. Його розмови з учнями, місцевими жителями і навіть знайомими часто перетворювалися на уроки, де Сковорода ділився своєю філософією сродності, щастя і свободи. У листі до одного зі своїх учнів він писав: “Розмови, які я веду з людьми під час моїх подорожей, схожі на насіння, які я саджаю. Хтось їх побачить, хтось не помітить, але вони залишаться у світі” [11, с. 88].

Подорож до Сковороди – це ще й спосіб відволіктися від суєти малорухливого способу життя. Він вважав, що фізичний рух може звільнити розум і душу від щоденних обов’язків, дозволяючи людям зосередитися на вічних питаннях існування. Мандрівки це форма терапії, яка допомагає очистити розум і знайти нові ідеї. Важливим аспектом його подорожей була свобода вибору, яку вони йому надавали. Сковорода відкинув зобов’язання, які могли б обмежити його свободу, і натомість обрав життя, яке дозволяло йому залишатися вірним своїй сутності. Його рішення не бути прив’язаним до певного місця чи соціального статусу зробило його філософію унікальною та практичною.

Григорій Савич сприймав мандри як можливість споглядати природу, яка була для нього джерелом натхнення та мудрості. Природу він сприймав як втілення божественного порядку, і кожна подорож відкривала йому нові грані цієї гармонії. У одному із своїх листів він порівнює подорож з відкриттям нових сторінок книги, де кожен розділ є новим уроком про світ і себе [5, с. 33]. Такий підхід робить його філософію пересування універсальною та придатною для будь-якої епохи.

Варто також зазначити, що його прогулянки мали педагогічний вимір. Вони дозволяли йому безпосередньо спілкуватися з людьми, доносячи їм свої ідеї через бесіди, притчі та байки. Такий формат філософії, тісно пов'язаної з життям, зробив його вчення надзвичайно доступним і зрозумілим широкій аудиторії. Сковорода наголошував: “Мій шлях — це шлях до чужих сердець, де я сію зерна правди” [11, с. 96].

У підсумку, любов до мандрів у житті Сковороди стала невід'ємною частиною його філософії. Вони символізували свободу, пошук істини та гармонію із самим собою і світом. Мандри були способом уникнення обмежень, нав'язаних суспільством, і водночас джерелом натхнення для створення його унікального вчення. Ця любов до кочевого стилю життя робить його філософію живою і практичною, адже вона втілюється не лише в ідеях, але й у самому способі життя.

2.3 Взаємозв'язок номадології та концепції щастя у вченні Сковороди

У філософії Григорія Сковороди гармонійно поєднані дві ключові ідеї — поняття щастя та подорожі як способу буття. Аналізуючи його ідеї крізь кочовий призму Жилья Дельоза та Фелікса Гваттарі, можна побачити, як його любов до подорожей сприяла формуванню унікального розуміння щастя. Для Сковороди щастя не статичне, а динамічний процес, який вимагає постійного руху, змін і самопізнання. У цьому плані його ідеї напрочуд перегукуються з номадизмом, яке також наголошує на русі як основі існування.

У своїй концепції номадизму Дельоз і Гваттарі наголошують на русі як способі подолання фіксованих структур і обмежень. Для Сковороди подорожі зробили саме це: вони звільнили його від зовнішніх обставин і дозволили зосередитися на своєму внутрішньому світі. Кочівництво також передбачає ідею постійного перетворення, що перегукується з поглядом Сковороди на духовний розвиток. Він вважав, що душа повинна перебувати в постійному русі, оновлюючись і шукаючи нові горизонти для пізнання себе і світу. У цьому

аспекті його ідеї про сродну працю також тісно пов'язані з номадологією, адже сродність вимагає від людини не лише пізнати себе, але й діяти відповідно до своєї природи.

Для Сковороди подорож є не лише символом свободи, а й способом реалізації подібних робочих задумів. У своїх подорожах він не тільки бачив можливості для фізичної активності, але й знайшов своє справжнє покликання. Цей аспект його життя перегукується з кочовою ідеєю “детериторіалізації”, яка дозволяє звільнитися від жорстких кордонів і обмежень. Цей принцип знайшов своє відображення у життєвій філософії Сковороди, і він обирає мандрівний спосіб життя, щоб уникнути сторонніх впливів і жити відповідно до власної природи. Особливе місце у вченні Сковороди займає ідея “вічного руху душі”, що є необхідною умовою досягнення гармонії. Як і у випадку з номадизмом, цей рух не має кінцевої мети, це процес сам по собі. Для Сковороди мандрівка душі — це пошук істини, а правда ніколи не буває остаточною. У цьому контексті його філософія щастя набуває динамічного виміру: щастя не є статичним станом, це постійний процес пізнання і самовдосконалення.

Дельоз і Гваттарі також наголошують на ідеї множинності ідентичностей, яка перегукується з поглядом Сковороди на людину як на істоту, що постійно змінюється та вдосконалюється. Для Сковороди щастя досягається тоді, коли людина відкриває нові сторони власної природи і діє відповідно до них. У зв'язку з цим його погляд на взаємодію та кочування створює об'єднуючий підхід до розуміння існування руху та свободи.

Мандрівки протягом усього життя Сковороди були також засобом втечі від зовнішніх впливів, які могли гальмувати його духовний розвиток. Він прагне уникати прив'язаності до місця, стану чи речі, вважаючи, що тільки вільні люди можуть досягти гармонії. Цей принцип перегукується з кочовим ідеалом, згідно з яким кочівники не визнають фіксованих ієрархій і створюють свій власний, динамічний життєвий простір. Вільна думка є ключовою для номада і відіграє центральну роль у філософії Сковороди. Він розумів свободу як здатність жити за власною природою, вільною від зовнішнього тиску та нав'язаних цінностей.

У своїх творах він часто наголошував, що подорожі дали йому можливість залишитися вірним своєму покликанню і знайти щастя. Номадизм також фокусується на когнітивних процесах, які відбуваються під час руху. Для Сковороди подорож — це не просто фізичне заняття, а спосіб поглибити розуміння світу і самого себе. Особливістю співвідношення номадизма та концепції щастя у вченні Сковороди є те, що обидві ідеї розглядають рух і зміну як фундаментальні умови існування людини. Сковорода вважає щастя не кінцевою метою, а результатом постійного процесу самопізнання, сродної праці та духовного розвитку.

У своїй філософії Сковорода наголошував на тому, що подорож — це не лише шлях до свободи, а й спосіб уникнути непотрібних речей і обмежень, які нав'язує суспільство. Він намагався створити таке життя, в якому зовнішні умови не заважали внутрішньому розвитку. Щастя для Сковороди — це насамперед стан внутрішньої гармонії, якого можна досягти свободою і сродністю. Він підкреслював, що гармонія можлива лише тоді, коли вчинки і думки людини вільні. Ця свобода дозволяє їй знайти своє справжнє я та реалізувати його через діяльність, яка відповідає її природі. Такий підхід гармонійно узгоджується з філософією номада, яка полягає в постійному дослідженні та самореалізації.

У цьому контексті особливого значення набуває поняття руху як основи буття. Дельоз і Гваттарі описують кочівників як людей, які постійно створюють нові шляхи, замість того щоб слідувати вже існуючим. Ця думка перегукується з життям Сковороди, який відкинув традиційний спосіб буття і створив власний. Його мандрівки були способом порушити статичні умовності та відкрити нові можливості дізнатися про себе та світ. Зв'язок номадології з поняттям щастя у філософії Сковороди підкреслює важливість динаміки та трансформації. За Сковородою, щастя — це не статичний здобуток, це процес, який вимагає постійного руху, змін і пошуку нових горизонтів. Цей процес має вирішальне значення як для його життя, так і для його філософії, яка залишається актуальною в сучасному світі.

2.4 Сковорода як номадичний педагог

Григорій Сковорода не лише створив унікальну філософську систему, а й активно впроваджував свої ідеї в педагогічну практику. Його манеру навчання та спілкування зі студентами можна охарактеризувати як мандрівний підхід, який базується на русі, відкритості та індивідуальному підході до кожної людини. Для Сковороди освіта була не лише передачею знань, а й процесом духовного становлення, у якому вчитель і учень разом шукали істину.

Експерсії були невід'ємною частиною життя Сковороди та його педагогічної методики. Вони дозволили йому вийти за рамки формальної освіти, пропонуючи студентам зіткнутися з реальними життєвими ситуаціями. Як вчитель-номад, він уникав традиційних занять, вважаючи, що найкраще місце для навчання — природа, яка відкриває людині гармонію світу.

Сковорода наголошував на важливості індивідуального підходу до учнів, що також гармоніює з мандрівним підходом до навчання. Для нього кожен студент був унікальною особистістю, якій потрібен був свій шлях до знань і розвитку. Він вважав, що завдання вчителя полягає не в тому, щоб нав'язати свої погляди, а в тому, щоб допомогти учневі знайти свою сродність.

Для Сковороди освіта мала не лише інтелектуальний, а й духовний вимір. Він вважав, що справжнє знання починається з пізнання самого себе. У цьому сенсі його підхід до навчання можна охарактеризувати як діалогічний, коли вчитель і учень разом шукають істину. Такий стиль навчання йому був знайомий із робіт Платона та Сократа. Власне всі його байки були написані у форматі діалогів.

За Сковородою, освіта була нерозривно пов'язана з практикою і досвідом. Він вважав, що знання, не підкріплені реальними діями, поверхневі і марні. Його метод навчання був розроблений таким чином, щоб студент не тільки засвоїв інформацію, але й застосував її у своєму житті. Для нього подорож була не лише способом пізнання світу, а й інструментом навчання. У подорожах Сковорода демонстрував своїм учням, як його ідеї реалізуються в повсякденному житті. Він

казав: "Навчання — це не читання книг, а життя за їхніми уроками" [2, с. 51].

Особливу увагу Сковорода приділяв моральному аспекту виховання. Для нього знання без чесноти були гіршими. Головним завданням виховання він вважав формування чеснот і гармонії в душі людини. Цей підхід є глибоко кочовим, оскільки він відкидає статичне набуття знань і натомість наголошує на постійному духовному русі та розвитку. У своїх байках і трактатах Сковорода неодноразово наголошував на важливості морального вибору в житті, підкреслюючи, що тільки добродісна людина може бути справді вільною. Діалогічний метод використовував Сковорода і в своїй педагогіці, що ще більше зближує його з номадологією. У розмові зі студентами він ставив запитання, які спонукали до роздумів і самопізнання. Він вважав, що істина народжується в процесі діалогу, коли учень не тільки слухає, а й бере активну участь у пізнавальному процесі.

Філософія Сковороди як номадичного педагога є надзвичайно актуальною і сьогодні, адже вона підкреслює важливість особистісного підходу, свободи і гармонії у навчанні. Його методи виховання, які базуються на сродності, практичному досвіді та духовному розвитку, можуть бути прикладом для сучасних освітніх систем, де часто бракує уваги до індивідуальних потреб і внутрішньої гармонії учня.

Висновки до розділу

У цьому розділі аналізується зв'язок номадології як сучасної філософської концепції з життям і творчістю Григорія Сковороди. Ідеї номадології, запропоновані Жилем Дельозом і Феліксом Гваттарі, допомагають краще зрозуміти мандрівний спосіб життя Сковороди як філософський вибір, що сприяв реалізації його вчення про щастя, свободу та пов'язану з ними працю.

Номадизм у філософському контексті було представлено як спосіб зруйнувати статичні соціальні структури та створити "гладкий простір", у якому люди можуть мати свободу пересування та самовизначення. У цьому відношенні

подорожі Сковороди можна розглядати як форму детериторіалізації, яка дозволила йому відірватися від обмежень суспільства та зосередитися на духовних пошуках. Любов до мандрів Сковороди стала не лише частиною його способу життя, але й ключовим елементом його педагогічного методу. Він використовував мандри як засіб навчання, передаючи свої ідеї через живий досвід і діалог. Його підхід до освіти, заснований на свободі, індивідуальності та єдності, перегукується з номадичним підходом до навчання, який акцентує увагу на русі, відкритості та духовному розвитку. Досліджують, як номадологічні ідеї Дельоза та Гваттарі можуть сприяти кращому розумінню філософії Григорія Сковороди в ширшому контексті. Його подорожі та викладацька діяльність є практичним втіленням кочівницьких ідей. Рух, зміни та гармонія з навколишнім середовищем стають основою для щастя та самореалізації. Цей розділ наголошує на важливості мандрівного підходу до аналізу життя і творчості Сковороди. Його подорож є не лише фізичною, але й духовною, метою якої є звільнення від зовнішніх обмежень і усвідомлення власної сутності. Навіть сьогодні ці ідеї залишаються актуальними. Вони показують, що в мінливому світі щастя досягається свободою, розумінням сімейних уз, духовною гармонією. Філософія Сковороди вчить знайти себе і бути щасливим у будь-якій ситуації.

РОЗДІЛ 3. СКОВОРОДА І СУЧАСНІСТЬ: РЕЦЕПЦІЯ ІДЕЙ ЩАСТЯ ТА НОМАДИЗМУ

Філософія Григорія Сковороди є одним із яскравих прикладів універсального мислення, що виходить за рамки окремої епохи чи культури. Його ідеї, які наголошують на важливості свободи, самопізнання та подібної роботи, залишаються актуальними навіть у XXI столітті, коли світ стикається з новими викликами, такими як екологічна криза, війна, пошук ідентичності, трансформація соціальних структур і духовна криза. Сковорода, як мислитель і мандрівник, запропонував особливу перспективу: щастя — це внутрішній стан, який залежить від уміння знайти сродну роботу і жити в гармонії з «Я». У сучасному суспільстві, яке орієнтується на матеріальні інтереси та соціальний статус, його ідеї стали джерелом натхнення для багатьох науковців, викладачів, митців та молоді. Філософія Сковороди допомагає переосмислити фундаментальні цінності людського буття та дає модель, орієнтовану на гармонію, свободу та мораль.

Однією з причин актуальності філософії Сковороди є те, що вона перегукується з концепцією кочівництва, розробленою Жилем Дельозом і Феліксом Гваттарі. Номадизм пояснює життя як постійний рух і зміни, в яких відкритість і адаптивність є ключовими принципами. Емблемою цього підходу став мандрівний спосіб життя Сковороди, у якому фізичні подорожі поєднувалися з духовним пошуком істини. Таким чином, його ідеї сприяють переосмисленню важливості свободи, готовності до змін, гармонії зі світом у сучасних умовах.

Його думки мають не тільки теоретичне значення, а й практичне. У сфері освіти концепції взаємодії та самопізнання складають основу програм, які сприяють загальному розвитку особистості. У культурному контексті образ Сковороди надихав митців усіх напрямків — письменників, художників, режисерів. Через його філософію вони досліджують теми свободи, пошуку ідентичності та взаємодії людини зі світом.

Г. Сковорода також став важливим елементом національного та патріотичного виховання. Його філософія наголошує на духовному багатстві та моральності, сприяє формуванню громадянськості та любові до рідної культури. Байки та трактати Сковороди, в яких наголошується на суспільній користі, злагоді та взаємодії, використовуються в освітніх програмах для молоді, допомагають їй знайти своє місце у світі та зрозуміти важливість громадянської відповідальності.

У цьому розділі ми аналізуємо, як філософія Григорія Сковороди вписується в сучасний інтелектуальний і культурний контекст. Особливу увагу буде приділено:

- 1) Рецепції ідей Сковороди про щастя у сучасній гуманітарній думці та їхньому впливу на молодь.
- 2) Номадологічному потенціалу його філософії у культурі та філософії XXI століття.
- 3) Практичному застосуванню ідей Сковороди у вихованні молоді, зокрема у національно-патріотичному і соціальному контексті.

Цей розділ підкреслює універсальність ідей Сковороди, які не лише дозволяють краще зрозуміти його епоху, але й відкривають нові горизонти для сучасної гуманітарної думки.

3.1 Сучасні рефлексії ідей Сковороди про щастя: думки науковців і студентів

Філософія Григорія Сковороди дає унікальний погляд на важливі аспекти людського життя, такі як щастя, свобода та гармонія. У сучасному кліматі, коли світ стикається з численними соціальними, екологічними та духовними проблемами, його ідеї залишаються цінними. Сковорода вважає, що щастя полягає не в володінні матеріальними благами та мати престижні соціальні статуси та визнання, а в відчутті внутрішньої гармонії, яку можна знайти, знайшовши свою сродну працю та покликання.

Сьогодні багато гуманітаріїв зосереджуються на його філософії як на джерелі ідей і практичних рішень. Дослідники зазначають, що концепція сродної праці Сковороди є корисною для вирішення сучасних проблем. Віталій Табачковський, зокрема, писав: "Філософія Сковороди є не лише гуманістичним вченням, а основою для створення суспільства, яке прагне до досягнення гармонії індивідуальних і колективних інтересів" [1, с. 181]. Розуміння щастя через сродність стає все більш важливим у сучасному світі, де багато людей борються з виснаженням і втратою сенсу своєї роботи. Сковорода підкреслював, що праця має не лише приносити дохід, а й бути способом реалізації природних здібностей. Ця ідея все більше знаходить своє відображення в сучасній педагогіці та психології.

Серед студентів філософія Сковороди користується особливою популярністю завдяки своїй доступності та глибині. У 2022 році (перший етап до повномасштабного вторгнення РФ, другий етап після) проходили опитування серед студентів ВНЗ, з метою з'ясувати яка у молодого студентського покоління думка щодо ідей їхнього співвітчизника та за сумісництвом великого мислителя Григорія Савича Сковороди. А якщо точніше, міркування людини про щастя. Опитування проводилося методом анкетування, анкету складала професорка Н. Дічок. [1, с. 296]. У першому етапі опитування, загальна кількість студентів, на питання "Чи відчуваєте себе щасливим?" відповіло ствердно 55,8%. У другому етапі це число знизилося до 37% зі зрозумілих причин війни. Для 97% респондентів на питання "вплинула війна на їхнє уявлення про щастя" було одностайне так. [1, с. 302] На превеликий жаль, про такі питання як "що таке щастя?" і "чи ти щасливий?" ми звертаємося у складних і болючих ситуаціях, особливо під час війни і вони для нас набувають вже важливішого сенсу, ніж у повсякденній життєвій рутині. Відпадають усі колишні та не важливі цінності, які ти вважав джерелом свого щастя, а залишаються справді важливі аспекти, які зможуть робити тебе щасливим навіть у найскладніші часи. Тому для 70% респондентів український філософ є одним із символів національної культури. Для 20% він є прикладом для успадкування і натхнення, студенти ретранслюють

його ідеї на сучасний лад.

Твори Сковороди, такі як байки та притчі, активно використовуються в освітніх програмах для розвитку критичного мислення та моральних цінностей. Наприклад, казка «Бджола та Шершень» стала основою для дискусій з питань самореалізації, соціальних благ і вибору життєвого шляху. Викладачі відзначають, що простота і глибина цієї роботи дозволяють студентам знаходити відповіді на складні питання. Освітні ініціативи, засновані на ідеях Сковороди, набувають все більшого поширення в сучасній педагогічній практиці. Наприклад, програми творчості та розвитку особистості часто включають його твори як інструменти для роздумів та дискусій. Це дозволяє учням не тільки краще зрозуміти ідеї Сковороди, а й застосувати їх у власному житті.

Знаходить своє місце філософія Сковороди і в сучасній психології, яка використовує його ідеї для вирішення проблем сучасного суспільства. Його концепція сродної праці перегукується з теорією “потoku”, запропонованою Мігаєм Чиксентмігаї. Обидві концепції наголошують на тому, що справжнє щастя і гармонія досягаються діями, які відповідають здібностям і природі людини. Це дозволяє подолати стрес, виснаження та відчуження, які є поширеними проблемами сучасного суспільства.

Крім того, ідеї Сковороди щодо сродної праці мають значний потенціал у розробці профорієнтаційних програм. Його вчення допомагає людям не тільки вибрати професію, але й зрозуміти, як уникнути почуття безглуздості на роботі. На виховних заняттях, присвячених розвитку кар'єри, часто використовуються байки та притчі Г. Сковороди, які підкреслюють важливість гармонії між особистістю та діяльністю.

Педагоги та психологи також використовують ідеї Сковороди в роботі з молоддю, яка стикається з проблемами соціальної адаптації. Його ідеї про свободу, самопізнання та мораль використовуються для розробки тренінгів та практичних занять, спрямованих на розвиток лідерських якостей та емоційного інтелекту. Його трактати і байки стосуються реальних ситуацій.

Ідеї Григорія Сковороди про щастя також культурно сприйняті в

сучасному мистецтві, особливо в літературі, театрі та кіно. Його образ мандрівного філософа і правдошукача стає символом свободи та духовного пошуку, що перегукується з викликами сучасності та людськими прагненнями.

Наприклад, у рамках театральної вистави «Сковорода: Шлях до себе», що відбулася у Львівському міському театрі «Слово і голос», глядачам запропонували поміркувати над ідеєю сродної праці та духовної свободи через мистецтво. Постановка акцентувала увагу на пошуку внутрішньої гармонії як основи щастя і сенсу життя.

Важливу роль у популяризації ідеї Сковороди відіграють і документальні фільми. У фільмі «Сковорода. Квіти екстазу», знятий у 2023 році, який показує сучасну інтерпретацію ідей філософа крізь призму думок сучасних філософів і митців. Стрічка показує, як його концепція сродності та свободи може стати основою для вирішення сучасних соціальних і моральних проблем[18].

Літературна спадщина Сковороди надихала й сучасних письменників, які намагалися втілити його ідеї у своїх творах. Наприклад, присвячені йому романи та поетичні збірки часто торкаються тем свободи, сімейної прихильності та пошуку ідентичності. Такий підхід сприяв популярності його філософії серед молоді, яка могла краще зрозуміти його вчення завдяки доступній формі мистецтва.

Сучасна рецепція ідей Сковороди передбачає також включення його філософії в громадські ініціативи та освітні програми, спрямовані на розвиток критичного мислення та соціальної відповідальності. Наприклад, у рамках молодіжного проекту «Завжди сучасний Г. С. Сковорода», який стартує у 2022 році, учасники вчать аналізувати власні життєві пріоритети та знаходити баланс між особистими прагненнями та суспільними потребами, вивчаючи байки та есе Сковороди. Програма популярна серед студентів своїм інтерактивним форматом, який включає майстер-класи, семінари та творчі дискусії.

Ще одним важливим аспектом є використання філософії Сковороди в програмах розвитку лідерства. Його ідеї про самопізнання та сродну працю стали фундаментальними цінностями для нового покоління лідерів, дозволивши їм

приймати відповідальні рішення та діяти відповідно до етичних принципів. Учасники таких програм часто відзначають, що повчання Сковороди допомагають їм краще зрозуміти себе і свої сили. Один поділився: “Сковорода дав мені ключ до гармонії: знайти те, що я люблю, і зробити це основою свого життя”.

Таким чином, сучасна рецепція ідей Сковороди охоплює не лише академічну та культурну сфери, але й практичне застосування у вихованні молоді, професійному розвитку та соціальних ініціативах. Його філософія продовжує надихати вчених, студентів і широке коло людей, які шукають відповіді на питання про життя, щастя та гармонію. Отже, ідеї Григорія Сковороди про щастя залишаються джерелом глибоких рефлексій і практичних рішень. Вони допомагають сучасній людині не лише переосмислити своє життя, але й знайти шлях до гармонії у світі, який постійно змінюється.

3.2 Номадологічний потенціал в культурі та філософії XXI століття

Введена Жилем Дельозом і Феліксом Гваттарі номадологія є одним із понять у сучасній філософії, що дозволяє нам зрозуміти постійні зміни світу. У своїй книзі «Тисяча плато» автори описують ідею номадів як альтернативу статичним соціальним структурам, побудованим на ієрархії та стабільності. Натомість вони характеризуються мобільністю, відкритістю та адаптивністю, що стало особливо важливим у XXI столітті, коли глобалізація, цифровізація та зміна цінностей формують нові реалії.

Філософія Григорія Сковороди, особливо його концепція мобільного способу життя та сродної праці, перегукується з ідеєю номадів. Мандрівки Сковороди можна розглядати як символічний акт детериторіалізації — відмови від усталених соціальних і матеріальних зв'язків у пошуках духовної істини. Подібно до кочівника в розумінні Дельоза і Гваттарі, Сковорода відкидає стабільність як спосіб життя, обираючи натомість постійний рух, який для нього є не лише метафізичним процесом;

Сучасна культура активно включає кочові ідеї як засіб розуміння соціальних змін. У цьому контексті філософія Сковороди є прикладом втілення кочівницьких засад на практиці. Його життя і творчість демонструють, що постійний рух і здатність до адаптації дозволяють людині залишатися вільною і гармонійною навіть у світі, що постійно змінюється.

Номадизм у філософії XXI століття стає потужним інструментом для аналізу культурних і соціальних змін. Глобалізація та цифрові технології створили новий тип мобільності, кордони стають все більш умовними, а люди стали не лише «мандрівниками» у фізичному просторі, а й у віртуальному. У цьому контексті подорожі Сковороди набувають особливого значення, оскільки вони не обмежуються фізичними рухами, а символізують рухи до самопізнання і світу. Сковорода відмовився від осілого життя, що дозволило йому уникнути нав'язаних соціальних ролей і залишатися вірним своїм принципам. Це перегукується з номадичним способом мислення, де рух і зміна є основними характеристиками буття. Сприйняття руху як щастя пронизує весь настрій, все світовідчуття намада. Як зазначає Сергій Кримський: "Сковорода мандрував не задля втечі, а задля пошуку свободи, яка полягала у можливості залишатися собою поза межами суспільних очікувань" [1, с. 128].

У сучасній культурі ідеї кочівників все більше відображаються в мистецтві, а мандрівники стають символами пошуку правди, свободи та нових форм існування. У літературі та кіно образ Сковороди-мандрівника використовувався для підкреслення універсальності його філософії. Наприклад, у документальному фільмі «У пошуках Сковороди», створеному у 2022 році, його подорож представлена як метафора духовного зростання та звільнення від соціальних обмежень.

Номадичні підходи у філософії також відкривають нові перспективи для розуміння сучасних освітніх і культурних практик. У світі, де знання постійно оновлюються, а кар'єрні шляхи стають гнучкішими, кочове мислення стає важливим інструментом у динамічному світі. Водночас філософія Сковороди наголошує на самопізнанні та сродній роботі, допомагаючи знайти баланс між

рухом і стабільністю, прагненням до змін і збереженням внутрішньої гармонії. Освітні програми, орієнтовані на розвиток критичного мислення і творчих здібностей, дедалі частіше інтегрують принципи номадизму. Наприклад, у проектному навчанні, яке стає популярним у вищих навчальних закладах, студенти працюють над реальними завданнями, навчаючись знаходити нестандартні рішення. У цьому контексті байки і трактати Сковороди використовуються для обговорення питань адаптації до змін, самореалізації і творчого пошуку.

Культурна мобільність є одним із ключових аспектів номадів і знайшла своє відображення в сучасній гуманітарній науці. Дослідники проаналізували, як глобалізація впливає на формування нових ідентичностей і як ідеї свободи та злагоди Сковороди допомагають людям зберігати рівновагу у світі, що постійно змінюється. Життя номада не буває нудним, він морально сильна особистість, яка може будь-якої миті змінити те, що йому не подобається, те, що не є сродне його природі. Концепція “духовного мандрівника” стала зразком для сучасної людини, яка шукає своє місце в глобальному просторі [1, с. 140].

Номадологічний потенціал філософії Сковороди знаходить своє місце у вирішенні екологічних проблем і формуванні сталого розвитку. Його ідея гармонії зі світом і природою є особливо актуальною в умовах, коли людство стикається з викликами, пов'язаними зі зміною клімату, втратою біорізноманіття та надмірне використання ресурсів. Григорій Сковорода вважав природу джерелом мудрості й натхнення, підкреслював, що щастя людини неможливе без гармонійної взаємодії з довкіллям. У своїй творчості він часто описував природу як простір, де можна знайти істину та внутрішній спокій. Ця думка перегукується з сучасними екологічними концепціями, які наголошують на дбайливому відношенні та повазі до природних ресурсів.

Крім того, номадизм і філософія Сковороди можуть стати основою для формування нової екологічної свідомості, орієнтованої на відповідальність і збалансованість. Як наголошували сучасні філософи, концепція “духовних мандрівників”, запропонована Сковородою, є важливим засобом виховання

громадянина здатності приймати моральні рішення, пов'язані з природою [1, с. 165].

Філософія номадизму та ідеї Сковороди також впливають на сучасні концепції індивідуальної свободи і самоідентичності. У світі, де глобалізація та інформаційні технології створюють безліч можливостей для самореалізації, людина часто стикається з викликами вибору та адаптації. Номадологія, яка акцентує увагу на русі, зміні та відмові від фіксованих структур, стає інструментом для аналізу цих процесів. Григорій Сковорода, відмовляючись від усталених соціальних ролей і мандруючи в пошуках істини, створив приклад "вільного мандрівника", для якого свобода є не просто відсутністю обмежень, а активним процесом самопізнання і самореалізації. Його ідеї знаходять своє відображення у сучасних дослідженнях, які розглядають мобільність як основу людського буття у глобалізованому світі. Наприклад, дослідники наголошують, що філософія Сковороди допомагає зрозуміти, як зберігати автентичність і гармонію в умовах постійних змін [1, с. 180].

Окрім теоретичного значення, номадологія і філософія Сковороди мають практичне застосування у розвитку програм особистісного зростання. Тренінги і курси, які базуються на його ідеях, допомагають людям знайти своє покликання і впоратися із викликами сучасного життя. Наприклад, у рамках проекту "Шлях до гармонії" учасники вивчають твори Сковороди і використовують їх як джерело для саморефлексії і розвитку творчих здібностей.

Отже, номадологічний потенціал у культурі та філософії ХХІ століття, який розкривається через призму ідей Григорія Сковороди, є багатограним. Його філософія залишається джерелом натхнення для сучасного світу, допомагаючи людині зберігати баланс між рухом і гармонією, між свободою і відповідальністю.

3.3 Національно-патріотичне та соціальне виховання молоді на основі ідей Сковороди

Після Другої світової війни світ зіткнувся з переосмисленням цінностей, що сформувалися після війни. Цінність людського життя, повага окремих народів та націй, які й так повинні бути samozрозумілою істиною, стали на п'єдестал. Україна, яка знову зіткнулася з великою війною та бореться за своє право на існування, вимагає від своїх громадян донесення необхідності збереження власної держави. Національно-патріотичне виховання молодого покоління стає важливим інструментом у боротьбі за виживання та національну безпеку України. [1, с. 313]. Викладачі та вихователі є не тільки вчителями в отриманні знань, а стають для учнів помічниками на шляху їх життєвих орієнтирів та наукової діяльності. Комплексна діяльність органів державної влади, суспільства, навчальних закладів, сім'ї все це в сумі спрямоване на формування патріотичної свідомості, яка завжди повинна бути готова виконувати свій обов'язок із захисту національних інтересів. Головним завданням такого виховання є створення позитивних цінностей у молодого покоління стосовно своєї Батьківщини.

На прикладі ВНЗ у національно-патріотичному вихованні розглянемо таку дисципліну як “Філософія”, це фундаментальна дисципліна, одним із обов'язкових розділів у ній є історія української філософії. Важливою персоною в ній є Григорій Савич Сковорода, вивчення його спадщини є виправданим не лише через історичний ракурс, а більшою мірою завдяки його ідеям. Українську культуру важко уявити без його існування, він є головним мислителем та вчителем для свого народу. Гордо його ім'я носить національний педагогічний університет у Харкові, а також університет у Переяславі. У студентів це має викликати додатковий інтерес у вивченні його творчості, тому що не просто так цілі навчальні заклади названі на його честь.

2022 року відзначалося 300-річчя від дня народження Григорія Савича, цього ж року російські ракети навмисно зруйнували музей пам'яті Сковороди, що знаходився у селі Сковородинівка. Ворог розуміє величину його персони для українського народу і намагається стерти нашу пам'ять та культуру, але цього не вийде. Незважаючи на війну в країні, ніхто не забув про цю дату, багато вчених

опублікували свої публікації і цим нагадали всім, що ми продовжуємо боротися, в тому числі і за свою спадщину. [1, с. 316].

Як зазначається в монографії “ГРИГОРІЙ СКОВОРОДА І МИ УКРАЇНЦІ: диво першого кроку і сила ініціативи” одним із різновидів зацікавлення студентів у вивченні ідей Григорія Сковороди є наукова конференція, яка виконує одразу кілька завдань у національно-виховній роботі:

- 1) формується вміння у самостійній роботі студентів у науковій роботі;
- 2) формування критичного мислення та аналізу історичної літератури;
- 3) розвиток уміння публічного виступу та презентація своєї наукової роботи з використання першоджерел;
- 4) міждисциплінарний характер конференції допомагає налагоджувати зв'язки зі студентами інших факультетів, яких поєднує одна тема;
- 5) і залученість до історичної спадщини України. [1, 316].

У сучасних виховних програмах в ВНЗ особливу увагу приділяють його творчості. Наприклад, у рамках Сковородинівських читань "Жити, щоб шукати істину", який проводиться в “Харківській педагогічній академії”, учасники обговорюють його твори, аналізуючи, як філософія сродності може допомогти знайти гармонію між особистими амбіціями і громадськими потребами. Учасники зазначають, що ці обговорення допомагають їм краще зрозуміти власну роль у суспільстві і приймати більш усвідомлені рішення [1, с. 317].

Філософія Григорія Сковороди є потужним інструментом для формування моральних і громадянських цінностей у сучасному суспільстві. Його вчення про сродну працю, гармонію із собою і світом, а також про свободу як основу щастя пропонує універсальні принципи, які можуть бути використані для виховання молоді. У сучасній Україні, яка стикається із соціальними викликами та потребою зміцнення національної ідентичності, ідеї Сковороди набувають особливого значення в контексті національно-патріотичного і соціального виховання. Сковорода став прикладом людини, яка, залишаючись вірною своїм принципам, змогла зберегти свободу і незалежність у своїх переконаннях.

Важливою складовою є використання філософії Сковороди для розвитку

почуття солідарності у молоді. Його ідея сродної праці, яка поєднує індивідуальні здібності із суспільними потребами, є потужним інструментом для формування розуміння взаємозалежності і спільної відповідальності за добробут суспільства. Це сприяє зміцненню громадянської позиції молоді, яка усвідомлює свою роль у національному і соціальному розвитку.

Національно-патріотичне виховання молоді є на даний момент одним із найважливіших завдань нашої держави у боротьбі за своє існування. Виховання засноване на ідеях Сковороди, передбачає розвиток у молоді почуття поваги до рідної культури, історії і мови. Григорій Сковорода пропонує цінності, які виходять за межі матеріальних благ, акцентуючи увагу на духовному багатстві, моральності і внутрішній свободі. Ці принципи є основою для формування громадянської свідомості та патріотизму.

Висновки до розділу

Філософія Григорія Сковороди є могутнім засобом національно-патріотичного та соціального виховання молоді. Його ідеї наголошують на моралі, свободі та гармонії з собою та світом, сприяють формуванню почуття громадянства, яке є основою для розвитку відповідального та гармонійного суспільства.

Григорій Сковорода залишається унікальним філософом, чії ідеї знайшли місце в сучасному гуманітарному дискурсі, культурі та суспільній практиці. Розділ 3 досліджує, як його вчення про щастя та сродну працю і кочовий спосіб життя вписуються в сучасну культуру, освіту та національно-патріотичне виховання.

Мандрівний потенціал філософії Сковороди дозволяє переосмислити його творчість у контексті сучасних викликів, таких як глобалізація, екологічна криза та пошук ідентичності. Його життя і творчість стали прикладом мандрівного мислення, в якому свобода, рух і гармонія з собою є основними принципами існування.

Виховання національного патріотизму на основі думки Сковороди сприяє формуванню в молоді громадянської свідомості, патріотизму, здатності до громадської активності. Його філософія допомагає зрозуміти, що справжня свобода і щастя можливі лише тоді, коли людина живе в гармонії з власними цінностями і працює на благо суспільства.

Тому ідеї Григорія Сковороди продовжують надихати сучасне суспільство і стають основою культурно-освітнього та соціального розвитку. Його вчення є прикладом філософії, яка не тільки пояснює світ, але й допомагає знайти в ньому своє місце.

ВИСНОВКИ

Філософія Григорія Сковороди є не лише історичною спадщиною, але й джерелом універсальних цінностей, які зберігають свою актуальність навіть у сучасному світі. Задаватися питанням про щастя це екзистенційна практика, якою нас навчає Г.Р. Сковорода навіть зараз. Під час війни це відбувається все частіше, тому що ти починаєш ставитися до свого життя більш обдуманно, замислюєшся про його кінцівку, про те, що ти встиг зробити і чого хочеш, і найголовніше, що робить тебе щасливим тут і зараз навіть за такого біча як війна. І в такі моменти ми завжди можемо звернутися за допомогою до нашого національного вчителя, Григорія Савича, і спробувати знайти свою сродну працю, побачити своє призначення та прийняти свою ідентичність. Багато хто бачить себе в альтруїстичних помислах, таких як волонтерство, допомагаючи людям вони стають щасливими через ту саму схожість зі своїми людьми, зі своєю природою та країною.

Сковорода може нас врятувати від двох крайнощів у сучасному світі:

1. Радикальний тоталітаризм - думка, що є щось велике і ми повинні розчинитися в цьому великому, а Сковорода наголошує на тому, що ми повинні стати маленькими частинками цього самого великого, та повинні знайти якесь власне відображення.

2. Надмірний індивідуалізм - коли ти думаєш: "ну моє життя це моє життя, я роблю те, що хочу". Сковорода каже нам, що це може бути так, ну цього замало, має бути щось більше і це саме та сама сродність, яку ми повинні знайти.

У рамках цієї роботи було досліджено концепцію щастя, яка є наріжною у його творчості, та її інтеграцію у номадологічний контекст. Проведений аналіз продемонстрував багатогранність вчення Сковороди та його значення для сучасної філософії, культури й освіти.

1) Щастя як внутрішній стан:

Сковорода розглядає щастя як гармонію між внутрішнім світом людини і її сродною працею. Ця концепція є не лише філософською ідеєю, але й

практичним керівництвом до дії, яке дозволяє людині знайти баланс між своїми здібностями і потребами у суспільстві. Його вчення наголошує на важливості самопізнання і духовного зростання як ключів до досягнення гармонії.

2) Номадологічний потенціал філософії Сковороди:

Мандрівний спосіб життя філософа перегукується з номадологічними принципами, розробленими Жилем Дельозом і Феліксом Гваттарі. Номадизм, як концепт свободи, руху і відкритості до змін, дозволяє краще зрозуміти духовний шлях Сковороди та його прагнення до істини. Його відмова від фіксованих соціальних ролей і акцент на внутрішній свободі роблять його філософію надзвичайно сучасною.

3) Сковорода і сучасність:

Ідеї Сковороди знаходять своє відображення у сучасній культурі, освіті та соціальному житті. Використання його творів у навчальних програмах сприяє розвитку критичного мислення, моральності і громадянської свідомості у молоді. Його концепція сродної праці інтегрується у психологію, педагогіку і програми професійного розвитку.

4) Національно-патріотичне виховання:

Філософія Г.Сковороди є потужним інструментом для формування національної ідентичності і громадянської відповідальності. Його ідеї про моральність, свободу і гармонію із собою і світом допомагають виховувати молодь, здатну активно брати участь у розвитку суспільства і зберігати його духовні цінності.

Значення роботи:

Ця магістерська робота показала, що ідеї Григорія Сковороди є універсальними і багатогранними. Вони допомагають сучасній людині знайти відповіді на фундаментальні питання життя, гармонійно інтегруючись у контексти сучасної культури, філософії та соціального розвитку. Його філософія, що поєднує в собі глибину і простоту, є дороговказом для тих, хто прагне жити у гармонії із собою і світом.

Перспективи подальших досліджень:

Подальше вивчення філософії Сковороди може бути спрямоване на розширення її номадологічного потенціалу у контексті сучасної глобалізації, екологічних викликів і міжкультурного діалогу. Його ідеї можуть слугувати основою для розробки нових освітніх і соціальних програм, спрямованих на формування гармонійного суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. ГРИГОРІЙ СКОВОРОДА І МИ УКРАЇНЦІ: диво першого кроку і сила ініціативи. / Колективна монографія / Наукова редакція: Юрій Бойчук, Марія Култаєва / Харків 2023. 363 с.
2. Ушкалов Л. Біографічна повість про Григорія Сковороду: Рец. на кн.: Драч І. Ф., Кримський С. Б., Попович М. В. Григорій Сковорода: Біографічна повість / За ред. В. М. Нічик. Київ: Молодь, 1984. 216 с. Прапор. 1984. № 11. С. 57–59.
3. Григорій Сковорода. Твори в двох томах. Том 1. Трактати, діалоги. Ред. Олекса Мишанич. Київ: УНІГУ & НАН України, 1994. ст. 325–58.
4. Сковорода Григорій. Наркіс. Розмова про те: пізнай себе, [в:] : Григорій Сковорода. Твори в двох томах, т. 1. Київ. 2005, с. 151–187.
5. Видавниче переосмислення спадщини Григорія Сковороди у ХХІ столітті 2022. 58 с.
6. Людмила Горбунова. Номадизм як спосіб мислення та освітня стратегія. Стаття 2. Концепти та метафори. 2011. 103-114 с. URL: http://fps-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/22_2019/38.pdf
7. Deleuze and Guattari's A Thousand Plateaus 2015. 272 p.
8. УЯВЛЕННЯ ПРО ЩАСТЯ ЛЮДИНИ Г. СКОВОРОДИ І СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО СТУДЕНТСТВА: СУГОЛОСНІСТЬ, ПЕРЕГУК І ВІДМІННОСТІ 1. Наталія Дічек, Оксана Кравченко 2023. URL: <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2022-4-131-147>
9. Григорій Сковорода. Літературні твори. / Шевчук В. О. Примітки. // упорядн. Шевчук В. О. / 2-ге вид. - Львів: Видавництво «Апріорі», 2021. – 352 с.
10. Григорій Сковорода. Розмова п'яти подорожніх про істинне щастя в житті // Твори в двох томах. Том 1. Трактати, діалоги. / ред. Олекса Мишанич. Київ: УНІГУ & НАН України, 1994. ст. 325–58.

11. Сковорода Г. Листи до Михайла Ковалинського / упорядкування, передмова, примітки й коментарі проф. Л. Ушкалова. Харків: Майдан, 2012. 184 с.
12. Людина і смисл її життя у творчості Г. Сковороди. Український педагогічний журнал. (3) / Дічек, Н. 2022. 116–126 с. UR: <https://uej.undip.org.ua/index.php/journal/article/view/616>
13. "Всесвітній звіт щастя" Артур Корнієнко 2021. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/ukraine-reytyng-shchastya-2021/31159705.html>
14. Ушкалов Л. «Пізнай себе». Українська ідея Григорія Сковороди. Український тиждень. 2012. №50(267).С. 52–54. URL: <https://tyzhden.ua/History/67626>
15. Українознавчий альманах. Випуск 31 / Київський національний університет імені Тараса Шевченка / Микола ОБУШНИЙ, Оксана СЛІПУШКО 2022. с. 32-39 URL: <https://ukralmanac.knu.ua/index.php/ua/issue/view/17>
16. Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії. 2023. Випуск 48, с. URL: <https://doi.org/10.30970/PPS.2023.48.14>
17. Сковорода Г.С. Начальная дверь ко Христованскому добронравію (1766). Повне зібрання творів : у 2 томах. Київ : Наукова думка, 1973. Т. 1.
18. «Сковорода. Квіти Екстазу» | Документальний фільм на Суспільне Культура 2023. URL: https://www.youtube.com/watch?v=v40l_aWHmrs&t=179s&ab_channel=%D0%A1%D1%83%D1%81%D0%BF%D1%96%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B5%D0%9A%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B0
19. Юхименко, Н.(2022). Соціально-філософський вимір учення Григорія Сковороди про щастя.Соціологічні студії, 2(21), 14–19. URL: <https://doi.org/10.29038/2306-3971-2022-02-14-19>

20. I E. Lashchyk. Skovoroda's Philosophy of Happiness in the Context of Western Philosophy 1996. 54-58 p. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/2deedcdb-bd77-4a45-9bbe-111a061554ca/content>
21. Ушкалов Л. Нотатки на берегах нової книги про філософію Сковороди (Чернега Т. М. Раціональне та містичне у філософії Григорія Сковороди. Одеса: Астропринт, 2007. 440 с.) // Перспективи: науковий журнал. Одеса, 2008. № 4 (36). С. 163-168.
22. Сирцова О. Григорій Сковорода: поетична біографія філософа в духовних просторах України і Європи. Рецензія на книгу: Ушкалов, Л. (2017). *Ловитва невловного птаха: життя Григорія Сковороди*. К.: Дух і літера. Sententiae. 2018. Т. 37, Вип. 2. С. 183–185.